

UDK 808.3

F.Nabijonova, lecturer,
Fergana State University,
Uzbekistan, Fergana city

Ф.Набижонова, ўқитувчи,
Фарғона давлат университети,
Ўзбекистон, Фарғона ш.

ARTISTIC WORK AND ITS PHILOLOGICAL ANALYSIS

Annotation: any didactic analysis seeks to rise to the level of scientific analysis, and upon reaching the level of philological analysis, the intended goal from educational analysis will be fully achieved. At present, didactic analysis of a work of art is also seriously different from philological analysis. If philological analysis is the result of the mental activity of a lonely scientist, educational analysis is a process that is carried out during direct communication with people.

Keywords: mother tongue, philological analysis, image, grammar, speech.

БАДИИЙ АСАР ВА УНИНГ ФИЛОЛОГИК ТАҲЛИЛИ

Аннотация: Ҳар қандай дидактик таҳлил илмий таҳлил даражасига кўтарилишга интилади ва филологик таҳлил даражасига етганда ўқув таҳлилидан кўзда тутилган мақсадга тўлиқ эришилган бўлади. Айни вақтда бадиий асарни дидактик таҳлил қилиш филологик таҳлил этишдан жиддий фарқ ҳам қилади. Агар филологик таҳлил ёлғиз олимнинг ақлий фаолияти натижаси бўлса, ўқув таҳлили одамлар билан бевосита мулоқот мобайнида амалга ошириладиган жараёнدير.

Калит сўзлар: она тили, филологик таҳлил, образ, грамматика, нутқ.

Филологик таҳлил адабий асарнинг бадиий мантиғи ва эстетик ўзига хослигини англашга йўналтирилган илмий талқин бўлиб, кучли ҳиссий-интеллектуал фаолиятдир. Илмий таҳлилда бадиий асардан чиқарилган хулосаларнинг адабиётшунослик илми эришган даражаларга мувофиқ келиши талаб этилади. Таҳлил жараёнида билдирилаётган ҳар бир фикр ҳам мантиқий тушунчалар, ҳам эстетик қонуниятлар билан асосланган бўлиши лозимдир. Шунингдек, илмий таҳлилда ўрганилаётган асарнинг умуммиллий адабиётдаги ўрни ва миллий тафаккур тараққиётига таъсири даражаси кўрсатилиши кўзда тутилиши керак. Филологик таҳлил оммабопликдан юқорироқ туриши ва ҳар қандай адабий ҳодиса мутахассис назари билан таҳлил этилишини тақозо қилади. Лекин филологик таҳлилдаги асосий нарса бадиий асарнинг бадиийлигини, таъсирчанлигини таъминлаган жиҳатлари қайсилар, бадиий жозоба, сўз сеҳри, санъатнинг сирли томони нимада эканлигини кўрсата билишдир.

Муаллиф тасвирлаган бадиий манзара билан ўқувчи томони идрок этилган бадиий манзара ҳамиша ҳам адиб истаганидай бўлавермай баъзан ўқувчи адиб мутлақо кўзда тутмаган, хаёлга келтирмаган, муаллифнинг қарашларига зид, аммо ҳаёт ҳақиқати олдида тўғри бўлган бадиий хулосага келиши мумкин. Чунки ҳаётининг вазиятининг ўзгариши, ижтимоий воқеликдаги янгича ҳолат баъзан ижодкорнинг оддий интим изҳори дилидан чуқур ижтимоий маъно топишга олиб келади.

Бадиий таҳлил адабий асарнинг ҳаётининг ва бадиий мантиғи ҳамда эстетик жозибасини англашга йўналтирилган илмий фаолиятдир. Адабий таҳлилга шу тариқа таъриф берилганда ҳодисага хос деярли барча асосий хусусиятлар қамраб олинади, дейиш мумкин. Адабий асар таҳлили билан алоҳида шуғулланган мутахассислар кўрсатишларича, амалиётда бадиий асарларга ёндашишнинг генетик типологик ва функционал сингари уч кўриниши мавжуд. Таҳлил этилаётган асарнинг қайси жиҳатига тадқиқотчи томонидан кўпроқ эътибор қаратилиши

бадий таҳлил йўналишини белгилайдиган омилдир. Филологик таҳлилда фалсафий, психологик ва филологик йўналишлар фарқ қилинади.

Фалсафий йўналиш етакчилик қиладиган бадий таҳлилда ёзувчининг асарда акс этган дунёқараши, оламни идрок этиш тарзи, дунё ҳодисаларини ва инсонлар ўртасидаги муносабатларни тушуниш ва тушунтириш шакли сингари муаммоларни аниқлашга кўпроқ эътибор қаратилади. Лекин бундай таҳлил бадий матндан ажралиб қолган фалсафий хулосалар ёхуд мулоҳазалардан иборат бўлиб қолмаслигига эътибор бериш талаб қилинади. Чунончи, бадий матнга боғланмаган, ижодкорнинг айна ўрганилаётган асаридан келиб чиқмайдиган ҳар қандай "чуқур маъноли" хулоса таҳлил учун мутлақо аҳамият касб этмайди ва ўрганилаётган матннинг на бадий ва на фалсафий жиҳатини очиб беради.

Бадий таҳлилнинг психологик йўналишида адибнинг ижодий ўзига хослиги, услуби, ижод жараёнининг психологияси, эстетик маслаги ва ижод усулини аниқлаш кўзда тутилади. Бундай таҳлилий йўналишда юқорида саналган жиҳатларинг қай йўсинда бадий услубга айлангани, эстетик ҳақиқат қиёфасига киргани текширилади.

Адабий асар таҳлилининг филологик йўналишида асосий эътибор ўрганилаётган асарнинг эстетик ҳодиса эканини ҳар жиҳатдан асослашга қаратилади. Бу йўналишдаги таҳлилда ўрганилаётган асар филологик ҳодиса сифатида ҳам тил, ҳам тасвир воситалари ҳамда улар ўртасидаги давомийлик ва новаторлик нуқтаи назаридан текширилади. Сўзнинг ўз ва бадий маъноси, контекстдаги жозибаси, бадий матн замирига яширилган маъно ва бу яширилганликнинг ҳам ҳаётӣ, ҳам эстетик сабаблари сингари бир қатор жиҳатларга эътибор қаратилади.

Бадий асарни илмий таҳлил этишда матн билан ишлашнинг уч босқичи борлигини кузатиш мумкин. Биринчи босқичда тадқиқотчи бадий асарнинг ўзи тақдим этмоқчи бўлган талқинини баён этишга

имконият ҳозирлайди. Илмий таҳлилнинг иккинчи босқичида бадиий матн талқини берилади ва бу талқин имкон қадар ҳаётий ва бадиий мантик нуқтаи назаридан ҳамда оламни эстетик кўра билиш жиҳатидан асосланган бўлишига эътибор қилинади. Учинчи босқичда эса матндан хулоса чиқарилади, асарнинг ютуқ ва камчиликлари кўрсатилади ҳамда унинг қадриятларимиз тизимидаги ўрни белгилаб берилади.

Адабиётлар:

1. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Т.: Ўзбекистон, 2002.
2. Расулов А. Танқид, талқин, баҳолаш. – Т.: Фан, 2006.
3. Улуғов А. Адабиётшуносликка кириш . – Университет, 2005.
4. Исҳоқов Ё. Сўз санъати сўзлиги. – Т.: Зарқалам, 2006.
5. Ниёзметова Р. Узлуксиз таълим тизимида ўзбек адабиётини ўрганиш методикаси. – Т.: Фан, 2007.
6. Nabijonova, F. (2022). Boshlangich sinflarda didaktik oyinlarning ahamiyati: Nabijonova Feruza. *Qo'qon universitetining ilmiy materiallar bazasi*, 1(000006).
7. Gulnoza, R., & Lola, K. (2022). OBRAZLAR TALQINIDA LINGVISTIK IMKONIYATLAR. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(Special Issue 3), 91-95.